

АГРАРНІ БІРЖІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

© Дудяк Р.П., Гладій Р.М., 2001

Розглядаються проблеми біржової діяльності в Україні. Для активізації біржової діяльності в економіці України необхідно стимулювати потенційних клієнтів до укладання контрактів тільки на біржових торгах.

In the article the problems of Exchange activity in Ukraine are considered. The authors believe that exchange activity in Ukrainian economy needs motivation of potential clients to conclusion of agreements only at exchange sale.

На усіх етапах розвитку ринкових відносин важливою умовою є створення такого економічного механізму, який би забезпечував цивілізоване і раціональне функціонування народногосподарського комплексу будь-якої країни світового ринку. Важливою складовою частиною цього механізму є сфери обсягу товарів, сировини, фондів та цінних паперів. Своєю чергою, сфера обсягу повинна опиратись на відповідну інфраструктуру, однією з важливих ланок якої є біржі.

Біржа – це своєрідний аукціон, де є достатня кількість відповідних предметів купівлі-продажу, де працюють чесні і добросовісні продавці та купівельноспроможні покупці, які готові здійснювати переговори і укласти угоди. Основна мета біржової торгівлі полягає у якомога швидшому просуванні продукції зі сфери виробництва у сферу споживання, впливу цін на основі попиту і пропозиції, регулюванні товаропотоків у ринковому середовищі. Завдання біржі полягає в упорядкуванні ринків капіталу, валюти, сировини і товарів.

У світовій практиці першими і найбільш вдалими були товарні і товарно-сировинні біржі, які займалися продажем готових товарів промисловості, сільського і лісового господарства. Товарні біржі – це постійно, діючий гуртовий ринок, на якому працюють окремі особи-підприємці, фірми і організації, а також країни, що укладають угоди купівлі-продажу широкого асортименту сировини і продовольчих товарів за уніфікованою системою стандартних вимог.

З погляду асортименту сільськогосподарської продукції фірми діляться на універсальні та спеціалізовані. До перших відносяться біржі в Чикаго, Нью-Йорку, Лондоні, Гамбурзі, Вінніпезі, Роттердамі. До спеціалізованих відносять біржі в Канзас-Сіті, Мінеаполісі, Парижі, Марселі, Гаврі, Сідней, Мельбурні, Амстердамі, Ліверпулі. Практично весь біржовий обсяг на світовому товарному ринку здійснюють 50 відомих бірж, з яких 84 % товарообороту припадає на США, 8 % – на Великобританію, 6 % – на Японію, 2% – на товарні біржі інших країн. Загальний щорічний обсяг біржового товарного обігу становить 4–5 трл. доларів США. У структурі товарів насіння олійних і продукти їх переробки займають 25 %, енергоносії – 19 %, зернові культури – 14 %, цукор і кава – 13 %, жива худоба і м'ясо – 12 %, дорогоцінні метали – 7 %.

Отже, біржами охоплена основна номенклатура сільськогосподарської продукції, що і дає змогу розглядати їх як ефективний генератор відповідних цін. Цьому сприяє і характер біржової торгівлі, який передбачає обов'язкове дотримання таких принципів:

- 1) вільне виявлення ціни у результаті співвиявлення попиту і пропозицій;
- 2) наявність конкурентів з боку продавців і покупців;
- 3) відкритість угод і доступність ринкової інформації для усіх зацікавлених операторів ринку.

Саме на основі цих принципів закладається фундамент функціонування різноманітних видів бірж, кількість яких в Україні з року в рік зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність бірж в Україні

Види бірж	Роки (станом на 01.01)					1998 р+,-до		
	1991	1993	1995	1997	1998	1991	1993	1995
Разом зареєстровано	66	74	88	191	223	+157	+149	+135
Універсальні	22	24	19	46	46	+24	+24	+27
Товаросировинні	28	25	25	54	75	+47	+50	+50
Агропромислові	4	5	9	23	25	+21	+20	+16
Фондові	2	8	14	24	25	+22	+16	+10
Інші	10	12	21	44	53	43	31	32

Державний підхід до розбудови біржової торгівлі в Україні є абсолютно правильним. Загальна чисельність бірж в Україні є більшою від їх потреби. Вони охопили усі райони України і в змозі "пропустити" усю вироблену в Україні аграрну продукцію на продовольство.

Відродження біржової діяльності в період становлення ринкових відносин в Україні припадає на 1990–1991 рр. Однією з перших товарних бірж була Київська універсальна біржа, потім Одеська товарна біржа, а пізніше Харківська, Полтавська, Вінницька тощо. Біржовий товарооборот у 1992 р. становив майже 2 млн. дол. США.

З 1992 р. до 1994 р. у біржовій діяльності відбувся спад обсягів товарів, а з 1996 р. відмічається активізація біржового ринку продажу. У 1996 р. обсяги реалізації зерна досягли 3 млн. т, а насіння соняшника – 450 тис. т. Біржова торгівля сприяла вирівнюванню і стабілізації цін, які на той час досягли рівня світових.

Сьогодні в Україні основи біржової діяльності вже закладено. Отже, в міру нормалізації загальної економічної ситуації (поки що ринкові функціонери та комітети надають перевагу прямим угодам завдяки їх конфіденційності з метою зниження оподаткування) та нагромадження досвіду, усі біржі мають шанс стати реальними індикаторами ринкових цін, тобто виконувати завдання цінового механізму.

Необхідно зазначити, що успішне функціонування біржі можливе за умови дотримання вимог до біржових товарів, основними з яких є масовість її виробництва, якісна однорідність, сталість якісних показників протягом певного часу, значні обсяги реалізації, низький рівень монополізації виробництва та споживання (зернові культури, олійні культури, м'ясо, живі тварини, цукор, яйця, картопля, кава, перець тощо).

Питома вага сільськогосподарської продукції продовольства у торговельному обороті біржі становить 45–50 %. В аграрному секторі почали зароджуватись інші елементи інфраструктури гуртового ринку – міжрегіональні та районні агроторговельні дома, які сприяли розширенню меж ринку аграрної продукції.

Незважаючи на розуміння потреби у діяльності аграрних товарних бірж та допомогу держави у їх функціонуванні, загальні показники обсягів торгів на усіх біржах за період 1997–1998 рр. значно знизились порівняно з 1996 р.

Наведені інформативні дані звітності Української аграрної біржі свідчать про обвальне зниження основних показників діяльності окремо взятої біржі, яка є законодавцем біржової "моди" в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники діяльності Української аграрної біржі

Рік, півріччя	Пропозиція товарів, тис. грн.	Обсяг укладених угод, тис. грн.	Ліквідність (ефективність) торгів, %	Вартість виконаних контрактів, тис. грн.	Фактично виконані контракти, %	Ліквідність біржі, %
1995	331560	202327	61,0	87381	43,2	26,4
1996	604901	174580	28,9	118752	68,0	19,6
1997	315055	23202	7,4	7632	32,9	2,4
1998	178530	18867	10,6	6229	33,0	3,5
1999 I півріччя	58177	678	1,2	678	100,0	1,2
Разом:	1488223	419654	28,0	220672	52,6	14,7

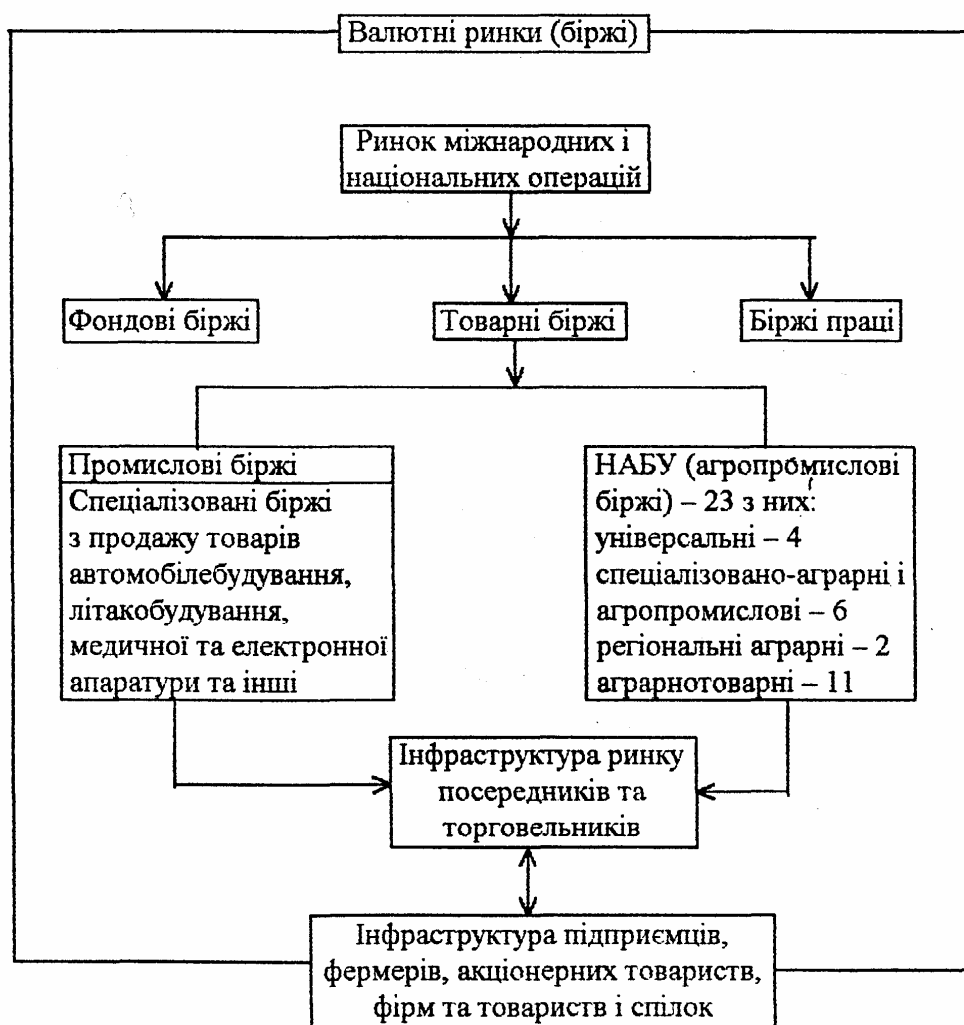
Основними причинами спаду обсягів біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією на усіх біржах України є:

- відміна обов'язкового експорту товарів через біржовий товарний ринок;
- неправомірні адміністративні втручання у переміщенні товарів всередині країни;
- закриття рахунків через велику кількість бартерних операцій, що перевищують 50 %-ий ліміт;
- зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і ресурсного наповнення ринку;
- зниження платоспроможності підприємств, фермерів;
- суцільна бартеризація торговельних відносин між потенційними учасниками торгів;
- введення регіональних замовлень на товари без належного фінансового забезпечення;
- недосконала система оподаткування;
- невідповідність якості вітчизняних товарів міжнародним стандартам;
- відсутність гарантії виконання біржових угод, що веде до розриву міжнародних біржових угод.

За останні роки в Україні створилась ситуація економічної непривабливості товарної біржі для купівлі аграрних товарів. Покупці і продавці через подвійне державне мито та завищену ставку оподаткування брокерської діяльності (45 %) заключають угоди поза аграрною біржею.

Сумний стан речей з розвитку біржі пояснюється відсутністю реальних реформ в аграрному секторі економіки. Особливо це стосується повільних темпів реформування земельних відносин. Тому, дуже своєчасним виявився указ Президента України про приватизацію земель і реорганізацію колективних форм господарювання, виданий у грудні 1999 р.

Останнім часом поширюється державне втручання у діяльність бірж, що теж є неефективним. Штучне, адміністративне посилення ролі аграрних бірж не сприятиме становленню саморегульованого товарного ринку, а тільки ззовні дещо видозмінює його діяльність. Відбувається одержавлення біржового механізму, що веде до порушення прав власників і учасників біржових торгів.

Біржі у ринковій інфраструктурі України

Для активізації біржової діяльності в економіці України потрібно:

- стимулювати учасників та потенційних клієнтів здійснювати біржові операції;
- здійснювати укладання компенсаційних контрактів тільки на біржових торгах;

- впорядкувати через державні органи влади систему митних і позачергових зборів на експортні товари;

- встановлювати і коригувати державні закупівельні ціни з врахуванням біржових торгів, ярмарків та аукціонів.

Майбутнє аграрних товарних бірж у комплексному, саморегульованому, незалежному управлінні ринком агропромислових товарів налагодженої біржової системи, яка базуватиметься на маркетингових підходах, що забезпечуватиме становлення взаємовигідних економічних стосунків в усіх сферах АПК.

З метою подолання негативних тенденцій у функціонуванні бірж, для оперативного і стратегічного управління біржовою діяльністю без адміністративного втручання у торговельну діяльність, була створена Національна асоціація бірж України, основним завданням якої є розбудова біржової інфраструктури, організація ефективної торгівлі за проектними зразками майбутніх товарів продовольства і сировини.

Місце бірж України у сучасній ринковій інфраструктурі показано на рисунку.

Крім основних функцій, пов'язаних із регулюванням ринку товарів і встановлення цінового механізму, І-ІАБУ надають такі послуги:

- організація товарообмінних операцій;
- проведення аукціонів з продажу тварин, іншої сільськогосподарської продукції;
- проведення аукціонів з продажу об'єктів приватизованих земельних ділянок;
- юридичні послуги і консультації з операцій і членства на біржі;
- надання інформації про світові ціни та інформативно-маркетингові послуги;
- надання послуг аналітичних центрів і рекламно-видавничу діяльність.

УДК 351.824

В.І. Захарченко

Одеський державний політехнічний університет

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ В РЕГІОНІ

© Захарченко В.І., 2001

Подано методологію оцінки кризової ситуації в регіоні. Розкрито заходи щодо оцінки стану економічної безпеки в регіоні на прикладі Одеської області.

Methodology the estimate crisis situation in region. Disclose means for estimate the position economical safety in region for Odessa's oblast.

Головною рушійною силою розвитку суспільства, основою цивілізованих ринкових відносин є інтелектуальний, науково-технічний потенціал суспільства. Сучасний науково-технічний потенціал характеризується наявністю розвинутої фундаментальної і прикладної наук, високотехнологічною виробничою базою, постійним відновленням кадрів, а в умовах реформування – спроможністю гнучко й адекватно реагувати на перерви, що відбуваються, зберігати передові і найпріоритетніші напрямки досліджень і своєчасно впроваджувати досягнення НТП. Особлива роль у цьому належить нововведенням, що з одного боку вбирають наукові відкриття, а з іншого – сприяють участі в проведенні наукових дослі-